

שו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 32

מלאכת טוחן

הקדמה

מלאכת טוחן הינה אחת מל"ט מלאכות שנאסרו בשבת מן התורה. מלאכה זו התקיימה במשכן, בשחיקת וטחינת סממנים כדי להכין מהם צבע ליריעות המשכן¹.

הגדרת המלאכה: טוחן, הינו חלוקת אחת לפרטים קטנים, כגון ניסור גזע עץ לחלקים קטנים כדי שיידלק יפה, או חיתוך 'דק דק' של ירקות².

האיסורים הנכללים באב המלאכה הם: הטוחן ברחיים, השוחק במכתשת תבלין, סממנים וכדומה³.

האיסורים הנכללים בתולדות המלאכה הם: החותך ירק בסכין דק דק⁴; הנוסר עצים כדי ליהנות מהנסורת שלהם; המשייף חתיכת מתכת או זהב כדי להשתמש בעפרם⁵.

האיסורים מדרבנן הם: אסרו חכמים לעסוק ברפואה בשבת לאדם הסובל ממחוש בלבד, מחשש שמא יבואו לשחוק סממנים בשבת לצורך הכנת התרופות⁶.

באלו דברים שייך 'איסור טוחן' מהתורה? גם זה נחשב לחיתוך דק דק שאסור משום טוחן?

יש אומרים שחיתוך 'דק דק' האסור משום טוחן הוא גם באופן שחותכים רצועות דקות וארוכות, ולשיטתם אסור לחתוך רצועות כרוב דקות וארוכות וכדומה (כשלא חותך לאלתר)¹⁶. אך יש חולקים וסוברים שהאיסור הוא רק בחתיכות קטנות באורך וברוחב, כעין סלט ריבועים קצוץ דק דק¹⁷, וטוב להחמיר ולחתוך באופן זה רק לאלתר.

עבר וחתך דק דק שלא סמוך לסעודה, האם המאכל נאסר?

אם חתכו סלט דק דק זמן רב לפני הסעודה, למרות שעברו איסור, בדיעבד אין הסלט נאסר לאכילה בשבת, בין אם חתך לעצמו או חתך לצורך אחרים, בדיעבד מותר הסלט באכילה¹⁸.

חיתוך דק בכשר, גבינה צהובה, ביצה וכדומה, האם מותר?

מאכל שאינו מגידולי קרקע, והוא ראוי

לאכילה גם כשהם חיים, אין בחיתוכם איסור טוחן¹¹.

למעשה, כיוון שהמחלוקת נוגעת לאיסור תורה, פסק השו"ע שאסור לחתוך ירקות לחתיכות קטנות לסלט, גם אם הירקות ראויים לאכילה חיים¹².

אומנם, אם מכינים את הסלט סמוך לסעודה, גם למחמירים מותר, מפני שבאופן זה אין חיתוך הירקות כדרך מלאכה אלא כדרך אכילה¹³.

לכתחילה, גם אם מכינים את הסלט לסעודה סמוכה, טוב שלא יחתכו אותו לחתיכות קטנות במיוחד¹⁴.

שיעור הזמן המוגדר 'לאלתר' ו'סמוך לסעודה' שמוותר לחתוך גם דק דק?

אם כעת יושב באמצע הסעודה, מותר להכין סלטים קצוצים דק דק לצרכה, אפילו אם היא נמשכת מספר שעות. אולם, אם רוצים להכין את הסלטים קודם הסעודה, מותר להכינם רק ב'סמוך לסעודה' תוך כחצי שעה לתחילת הסעודה¹⁵.

באלו דברים שייך 'איסור טוחן' מהתורה?

מן התורה, איסור טוחן שייך רק בגידולי קרקע, כגון צמחים, תבלינים, עצים וכדומה. וכן כל הדברים המתהווים מהקרקע עצמה, כגון מתכת, נחושת, רגבי עפר וכדומה. כמו כן, האיסור מהתורה הוא באופן שטוחן בכלי המיוחד לכך⁷.

חכמים, אסרו לטוחן גם דברים שאינם גידולי קרקע, אם נעשית הטחינה בכלי המיוחד לכך, ומשום 'עובדין דחול', דהיינו, פעולה הנראית כמעשה חולין⁸, כגון, גירוד גבינה קשה במגרדת (פומפייה)⁹.

חיתוך ירקות ופירות לסלט, חיתוך דק דק האם יש בזה איסור טוחן?

בחיתוך ירקות דק דק לסלט נחלקו הראשונים אם יש בזה איסור טוחן. יש אומרים, שהואיל ויש תועלת מחיתוך הירקות לחתיכות קטנות, הרי שיש בזה איסור טוחן¹⁰. אך לדעת רוב הראשונים, האיסור לחתוך ירקות הוא רק כאשר לא ניתן לאוכלם בלא שיחתכום, כגון שחותכים אותם לשם בישול. אבל אם הירקות ראויים

12 שו"ע סימן שכא סעיף יב.
13 רמ"א שם סעיף יב בשם תשובת הרשב"א.
14 משנ"ב שם ס"ק מה בשם הב"י. ובש"כ (פרק ו סעיף ו) החמיר בזה, והיקל רק לצורך קטנים או זקנים.
15 שו"ע שם סי' שיט סעיף א. משנ"ב שם ס"ק ד. ומשנ"ב שכא ס"ק מה כתב: להתחיל להכין אחר יציאה מבית הכנסת. השיעור 'חצי שעה' מקובל בשם החזו"א.
16 כן משמע במשנ"ב ס"ק מה, שאסר לחתוך בצל וכרוב דק דק, קצוה"ש בדה"ש סי' קכט ס"ב ע"פ הצ"צ במשניות שבת פ"ז. וכן דעת הגר"ש אלישיב (אורחות שבת ח"א פ"ה ס"ד).
17 ראה אג"מ ח"ד סי' עד טוחן אות ג שאין משום טוחן אלא רק במה שנחתך דק מכל הצדדים. וכן ראה בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צא ס"ק ג, הואיל והחתיכות עדיין גדולות.
18 עפ"י המשנ"ב סימן שיח ס"ק ב. שהרי הרמב"ם (פ"ז מהלכות שבת הלכה ה) התיר לחתוך ירק הנאכל חי, ועימו הרא"ש הרמב"ן הרא"ה והריטב"א ועוד. וכל דבר התלוי במחלוקת הפוסקים, בדיעבד מותר.

1 רש"י שבת מט, ב ד"ה הם זרעו, וכ"ה ברש"י עג. ד"ה האופה.
2 גמרא שבת עד ע"ב. תוס' שבת קיד ע"ב ד"ה אלא. שו"ע או"ח ס' שכא סעיף יב.
3 רמב"ם הלכות שבת פ"ח הט"ו.
4 מלאכת 'טוחן' היא חיתוך דק בירק תלוש. אבל בירק מחובר הרי זה שייך למלאכת 'קוצר'.
5 ראה רמב"ם שבת פ"ח הלכה ט"ו, פכ"א סי"ח-כ.
6 שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רעב. שו"ע סי' שכא ס"א.
7 רמב"ם שם פ"ח ט"ו. משנ"ב סי' שכא סקמ"ה.
8 הסיבה שאסרו חכמים 'עובדין דחול', (א) משום דדומה לאחת מל"ט מלאכות. (ב) מחשש שעל ידי הפעולה יבוא לעשות מלאכה, (ג) משום טרחת יתירה. כן כתב בכללות שבת בהקדמה למסכת שבת.
9 גמרא שם עד ע"ב. שו"ת הריב"ש קפד. שו"ע שם סעיף י. משנ"ב שם סקל"ו.
10 דעת רבי אליעזר ממיץ, הרשב"ם, והרשב"א הו"ד בב"י סי' שכא סעיף יב.
11 רמב"ם פרק ז מהלכות שבת הלכה ה. הרא"ש, הרמב"ן הרא"ה והריטב"א, ספר התרומה, התוספות, המאירי ועוד.

לאכילה כמות שהוא, כגון בשר מבושל, נקניק, גבינה, ביצה וכדומה. אין בהם איסור טחינה, ומותר לחותכם דק דק אפילו שלא במטרה לאוכלם לאלתר, כיון שאיסור טחינה נאמר רק בגידולי קרקע¹⁹.

אכן, אם עושה כן בכלי המיוחד לכך כגון בפומפייה או מגרדת - אסור מזרבנגן משום 'עובדין דחול', ואפילו סמוך לסעודה²⁰.

האם מותר לחתוך ירקות או בשר דק דק לצורך תרנגולים או כלבים?

אסור לחתוך ירקות או בשר 'דק דק' לצורך בעלי חיים, הואיל והחיתוך מכשיר את המאכל לאכילה ובלי פעולה זו המאכל לא היה ראוי להם. אך במידה וחותר ונותן להם מיד לאכילה, יש להקל²¹.

האם מותר לפרוס ביצים קשות בכלי המיוחד לכך?

מותר לחתוך ביצה ב'פורס ביצים' (שורה של חוטי ברזל הקשורים במסגרת הצמודים

זה לזה במרחק קטן, ולחצים אותה על גבי ביצה, פעולה זו יוצרת פרוסות דקות של ביצה) והטעם משום שאין זה כלי המיוחד לטחינה והרי הוא כסכין וכשאר כלי אכילה²².

האם מותר לחתוך פירות וירקות בצורות מיוחדות?

אסור לחתוך בשבת פירות וירקות או שאר מאכלים בצורות מיוחדות מעין כוכבים או אותיות ומספרים, משום מלאכת "כותב", וכ"ש שאסור לעשות כן בכלי המיוחד לכך²³.

האם מותר לרסק בננה לתינוק בשבת?

ריסוק בננה לצורך האכלת תינוק, יש מתירים רק באופן שנעשית הטחינה בשינוי, כגון בגב המזלג או בכף, כיון שנעשית הטחינה ע"י שינוי²⁴. ויש מתירים לרסק גם בשינוי המזלג, בלי שום שינוי, וטעמם משום שאין ריסוק ומיעוך נחשב לטחינה כיון שלא

נעשה מפורר לפירורים קטנים ורסיסים כמו בטחינה רגילה, לכן לשיטתם מותר אף שלא בשינוי²⁵. לכו"ע אין לרסק לתינוק בננה וכדומה בכלי המיוחד למיעוך²⁶.

האם מותר בשבת לרסק אבוקדו כדי להכין סלט?

ריסוק אבוקדו, יש מתירים רק באופן שהאבוקדו רך ביותר באופן שאם יטול מקצת הפרי אין שאר הפרי יגרר אחריו, אבל אם הוא קשה מעט אסור²⁷. ויש מתירים בכל אופן גם בשינוי המזלג, אם טוחן אותו על מנת לאכול מיד. ולכן יש להכין כמות קטנה המספיקה לסעודה אחת בלבד²⁸.

טחינה בשינוי

מותר לטחון דבר מאכל בשינוי שינויים: א. שינוי בכלי הטחון. ב. שינוי במקום שבו טוחן. כגון, מערכת תבלין בידית הסכין, או ידית המזלג (שינוי א'), ובתוך צלחת הפוכה (שינוי ב')²⁹.

טוחן אחר טוחן

האיסור של מלאכת טוחן נאמר רק בדבר שהיה מעיקרו גוש שמעולם לא הופרד או נטחן וכעת הוא מפרידו ע"י טחינה. אבל בדבר שכבר הופרד לחלקים ונטחן ואח"כ חובר שוב ע"י אדם, לא שייך בו עוד 'איסור טוחן', היתר זה נקרא "אין טוחן אחר טוחן" והטעם הוא כיון שהחיבור הנעשה ע"י האדם, אין בכוחו לבטל את הטחינה הקודמת, אך ישנם מקרים מסוימים שבהם לא נאמר היתר זה כגון: כשטוחן יותר דק ממה שהיה טוחן בתחילה, או כאשר החיבור החדש מבטל לגמרי את הטחינה הקודמת, כדוגמת מתכת שהולחמה שבכך חוזרת להיות כגוש שלם, ועל מקרים אלו חלים כל דיני 'איסור טוחן'.

גם במקרים שאין טוחן אחר טוחן כנ"ל, אסור לטחון בכלי המיוחד לכך משום 'עובדין דחול'³⁰.

לסעודה הבאה, האם מותר לאכול מהסלט?

אם הכינו סלט קצוץ בהיתר לצורך אותה סעודה ונשאר כמות מהסלט, מותר לאכול בסעודה אחרת מאותו הסלט בשבת. אבל להערים ולהכין מראש כמות גדולה שתספיק ליותר מהסעודה הנוכחית, אסור³¹.

האם מותר לטחון בשינוי?

טחינה האסורה מן התורה, כאמור נאמרה רק בגידולי קרקע, וכשטוחן על ידי כלי המיוחד לטחינה. אולם אם פעולת הטחינה נעשית בשינוי, מן התורה הדבר מותר, אולם חכמים אסרו זאת. אך אם נעשית בשינוי שינויים, הטחינה מותרת. פירוש: אם פעולת הטחינה משונה מצד הכלי הטוחן, הרי זה נחשב שינוי אחד. ואם השינוי הוא גם בכלי שבו נטחן המוצר, גם זה נחשב שינוי. ובהצטרף שניהם, אין איסור טחינה כלל. כגון, מערכת שום בעזרת ידית הסכין על גבי צלחת הפוכה, הרי כאן שני שינויים (מערכת על ידי ידית הסכין, ומערכת על גבי צלחת הפוכה ולא בכלי המכשיר)³².

מטחנת מלח או מטחנת פלפל שחור בשבת, כיון שזהו כלי המיוחד לטחינה. אולם אם יעשה זאת בשינוי שינויים כגון שיכתוש ע"י תחתית של כוס, ועל גבי השולחן - מותר³⁴.

מלח או סוכר שהתגבשו האם מותר לחזור ולטחון אותם בשבת?

מלח או סוכר, שהיה דק והתגבש, בין אם הגיבש נעשה בבית, ובין אם באחד מתהליכי היצור שלו נטחן ואחר כך התבשל והתחבר שוב לחתיכות גדולות יותר, מותר לחתכם בסכין, אך אסור לטחנם בכלי המיוחד לטחינה, כפי שהתבאר לעיל³⁵.

האם מותר למרוח ולרסק פירות מבושלים (מרקחת) על גבי פרוסה?

כל דבר מבושל שהתרכך מאוד ע"י הבישול הרי הוא נחשב כטחון ומותר לרסקו ולטחונו בשבת ואין בזה 'איסור טוחן'. לכן, פירות המבושלים מאוד, כמו אלו שבשולו לצורך הכנת מרקחת (ריבה), מותר למעוך אותם ולמורחם על לחם וכדומה³⁶.

אם הכינו סלט קצוץ לסעודה ונשאר

האם מותר לפורר ביסקוויטים בשבת בכלי המיוחד לכתישה?

כיוון שהביסקוויטים נטחנו כבר אין בהם שום איסור טוחן ומותר לפוררם ביד, מכל מקום אסור לבצע פעולות טחינה על ידי כלי המיועד לכך. לכן, אסור לפורר ביסקוויטים וכדומה על ידי מכתש או מדוך, שיש בזה איסור 'עובדין דחול'³¹.

האם מותר לרסק כדור אקמול בשבת, למי שקשה לו לבלוע?

מותר לרסק כדור אקמול בשבת גם עבור חולה שאין בו סכנה, ואין בזה איסור טחינה או שחיקת סממנים, היות והכדור היה טחון בעבר, אין טוחן אחר טוחן בשבת, אולם אין לכתוש בכלי המיוחד לכך, אלא בסכין או בשינוי³². ונכון להחמיר לרסק על מנת לבלוע מיד³³.

האם מותר לטחון מלח גם או פלפל גרוס לתוך האוכל בשבת?

מלח גס, פלפל גרוס ושאר תבלינים גסים או שאינם טחונים כלל, אסור לטחנם בשבת, ולכן אין להשתמש במטחנת תבלינים, כגון

29 שו"ע שם.

30 משנ"ב שם ס"ק ל.

31 שו"ע שם סעיף ח. משנ"ב שם ס"ק ל, ביאור הלכה שם ד"ה לפורר לחם.

32 שם בהלכה הקודמת.

33 אחרונים.

34 תוספתא שבת פי"ד הט"ו. שו"ע שם סעיף ח. משנ"ב שם ס"ק ו.

35 רמ"א שם. משנ"ב שם ס"ק ל.

36 שש"כ פרק ו סעיף ט. עפ"י רמב"ם שבת פכ"א הי"ג. שו"ע שם סעיף יט וברמ"א שם.

37 ע"פ שו"ע שם ס' שיט סעיף א. ומשנ"ב שם ס"ק א.

38 גמרא שבת קמ"א ע"א. שו"ע שם סעיף ז.

19 שו"ע שם סעיף ט. ומשנ"ב שם ס"ק לא.

20 שו"ע שם סעיף י. משנ"ב שם ס"ק לו.

21 שו"ע שם סעיף ט. משנ"ב שם ס"ק לג, ועיין בס"ק מא.

22 אג"מ או"ח ח"ד סי' ע"ד ס"ק ג. ובש"כ פרק ו סעי' ג עמ' צד בהערה יב בשם הגר"ז אויערבך.

23 משנ"ב סימן תק ס"ק יז.

24 חזו"א סי' נו ד"ה נמצאו. שינוי בגב המזלג ולא בשינוי בצלחת ולא במכתש.

25 אגרות משה ח"ד ח"א ח' (סי' עד אות ה), חזו"ע ח"ד (עמוד רסה).

26 שו"ע סימן כ"א סעיף ז.

27 שש"כ פרק ו סעיף ז.

28 אגרו"מ או"ח ח"ד סימן עד.